

F.M.Dostojevski
De Gebroeders Karamazov
(*Brat'ja Karamazovy*)

Voor het toneel bewerkt door
Tom Kleijn

Naar:
De Broers Karamazov
(Vertaling Arthur Langeveld, 2005)

Personen

Fjodor Pavlovitsj KARAMAZOV	<i>de vader; landheer, 50 jaar.</i>
DIMITRI Fjodorovitsj Karamazov	<i>oudste zoon, uit het eerste huwelijk, 28 jaar.</i>
IVAN Fjodorovitsj Karamazov	<i>oudste zoon uit tweede huwelijk, 23 jaar.</i>
ALJOSJA Fjodorovitsj Karamazov	<i>jongste zoon uit tweede huwelijk, 20 jaar.</i>
Pavel Fjodorovitsj SMERDJAKOV	<i>bastaardzoon en bediende bij Karamazov, 24.</i>
KATERINA Ivanovna	<i>verloofde van Dimitri.</i>
GROESJENKA	<i>geliefde van vader Karamazov en Dimitri.</i>
Pater ZOSIMA, de Starets	<i>heilige monnik en biechtvader.</i>
EEN MONNIK	<i>uit het gevolg van Pater Zosima.</i>
NACHTWAKER	<i>een oude man.</i>
TRIFON	<i>waard van de herberg in Mokraje.</i>
WROBLEWSKI	<i>een Pool.</i>
KALGANOV	<i>een jonge Rus, bekende van Dimitri.</i>
MAKAROV	<i>Hoofdcommisaris van Politie.</i>
NELJOEDOV	<i>Rechter-commisaris.</i>
EEN DRONKAARD	<i>alias DE DUIVEL.</i>
ADVOCAAT	<i>van Dimitri.</i>

Vrouwen, Monniken, Meisjes, Muzikanten, Boeren, Burgers, Gerechtsdienaren.

Het geheel speelt zich af in de provinciestad Skotoprigonevsk, wat zoveel betekent als de plaats 'waar men vee samendrijft'.

EEN

De geschiedenis van een rare familie

KARAMAZOV

Fjodor Pavlovitsj Karamazov was tweemaal getrouwd geweest en had drie zonen. Karamazov speelde met verve de rol van gekwetste echtgenoot, tot hij van de vroegtijdige dood van zijn eerste echtgenote hoorde. Men zegt dat hij toen stomdronken de straat op rende, zijn armen in de lucht stak en brulde:

«Nu laat Gij, Heer, Uw dienaar gaan!»

Dat hij nu weduwnaar was met de zorg voor een driejarig kind, Dimitri, drong nauwelijks tot hem door. Hij zette het op een zuipen en spande zich in zijn net verworven fortuin te vergroten. Hij haalde onfatsoenlijke vrouwen in huis en richtte orgieën aan.

DIMITRI

Dimitri bracht ondertussen zijn kinderjaren door bij diverse pleeggezinnen, maakte het gymnasium niet af, maar volgde een militaire opleiding, werd in de Kaukasus gelegerd, maakte promotie, braste veel en joeg er tamelijk wat geld doorheen. Hij zag zijn vader voor het eerst weer, toen hij meerderjarig werd en naar hem toe kwam met de bedoeling klaarheid te scheppen inzake zijn vermogenafkomstig van zijn moeder. In ruil voor zesduizend roebel en enige vage toezeggingen ondertekende hij blind de papieren die zijn vader hem voorlegde.

KARAMAZOV

Toen ontmoette hij zijn tweede vrouw. Ze was zestien jaar en haar onschuldige oogjes sneden hem als een scheermes door de ziel. Hij behandelde haar als een voetveeg en ging onbekommerd door met zijn drinkgelagen en zedenloze feesten. Ze baarde hem twee zonen, Ivan en Aljosja, en stierf toen de jongste nog geen vier jaar oud was. Na drie maanden werden de twee inmiddels vervuilde en verwaarloosde jochies door een familielid van de overledene bij hun vader weggehaald

DIMITRI

Toen hij dat geld er ook doorheen had gejaagd, deed hij opnieuw en regelmatig een beroep op zijn vader.

KARAMAZOV

Nu was Dimitri teruggekomen om de zaken definitief te regelen en de rest van zijn erfenis op te eisen. Wat hij zich niet realiseerde, was dat hij op papier al afstand had gedaan van alle verdere aanspraken. Het geld dat hij daarna had ontvangen, beschouwde zijn vader als lening. Volgens hem stond Dimitri dus flink bij hem in de schuld. En als bewijs daarvan beschikte hij over een aanzienlijke stapel door zijn zoon ondertekende schuldbekentenissen.

DIMITRI

Dimitri had een heel andere voorstelling van zaken. Hij was verbijsterd, vermoedde onraad, bedrog, raakte buiten zichzelf en leek zijn verstand te verliezen. Vooral als hij gedronken had, brulde hij dreigementen en verwensingen tegen zijn vader. Heel de stad sprak er schande van.

KARAMAZOV

Ivan was een norse en gesloten jongeman.

IVAN

Vanaf zijn dertiende leefde hij in een internaat, deed daar eindexamen gymnasium en ging naar de universiteit. Hij studeerde af in de natuurwetenschappen en publiceerde zijn hele studietijd regelmatig recensies en artikelen over allerhande onderwerpen, waarmee hij zelfs een zekere literaire faam verwierf. Zijn laatste artikel over kerkelijk recht baarde in brede kringen opzien omdat zowel kerkdienaren als anarchisten er hun eigen standpunt in meenden te herkennen.

Ivan leek de rol te spelen van bemiddelaar en vredesstichter tussen zijn vader en zijn oudste broer, nadat die zelfs een formele aanklacht tegen zijn vader had ingediend. Deze familie was toendertijd voor de eerste keer in haar bestaan bijeen en sommige leden zagen elkaar voor het eerst in hun leven.

KARAMAZOV

Aljosja, de jongste zoon, was de onschuld zelf. Hij had een jaar geleden het gymnasium vaarwel gezegd zonder het af te maken, had afscheid genomen van zijn pleegouders en was bij zijn vader ingetrokken. Waarom was aanvankelijk duister, maar al spoedig bleek dat hij op zoek was naar het graf van zijn moeder.

ALJOSJA Een stille zomeravond, het raam staat open en de schuine stralen van de ondergaande zon vallen naar binnen. In de hoek van de kamer een icoon waarvoor een lampje brandt. Mijn moeder op haar knieën. Ze snikt met gillende en gierende uithalen. Ze houdt me met beide handen vast, omhelst me zo stevig dat het pijn doet. Ze bidt voor me tot de Heilige Maagd en houdt me vlak voor de icoon ... Opeens komt het kindermisje binnengerend en rukt me uit de armen van mijn moeder. Dat is alles wat ik me herinner.
Ik wil voor altijd naar het klooster.
Geeft u mij uw toestemming, vader?
Ik wil bij de heilige pater Zosima blijven.

KARAMAZOV Bij Pater Zosima? De heilige starets!

Bidden, vasten en verder niets ...
Weet je, Aljosja, ik hou van je ... Maar het komt wel goed uit.
Dan kun je voor ons bidden. Net zoals je moeder deed.
Want als ik doodga, slepen de duivels me met haken naar de hel ...
Hoewel: haken? Hoe komen ze daaraan?
Is er een plafond in de hel, waar ze die haken aan hangen?
Want als er geen plafond is, zijn er ook geen haken.
Als er geen haken zijn, moeten ze die voor mij uitvinden, Aljosja.

ALJOSJA Er zijn daar geen haken.

KARAMAZOV Waarom gaan we niet met zijn allen naar de heilige starets?

Dan kan hij bemiddelen in de ruzie tussen mij en Dimitri.
Pater Zosima moet maar zeggen hoe het verder moet.

TWEE

Een misplaatste bijeenkomst

Fjodor Pavlovitsj KARAMAZOV en zijn zoon IVAN zijn allebei dronken op weg naar het klooster van Zosima. Aljosja in een zelfgemaakte monnikspij gekleed, volgt met een kussen en matras.

(ZOSIMA verschijnt, met Monniken.)

KARAMAZOV Eerwaarde, dit is mijn zoon Ivan.

Dat is mijn zoon Aljosja.
 Mijn zoon Dimitri is er nog niet.
 Ik bied u mijn verontschuldigingen aan.
 Zelf ben ik altijd punctueel.
 Voor u ziet u een pias, waarlijk een pias!
 Zo stel ik mezelf ook voor.
 Een oude gewoonte, helaas!
 Maar dat ik er maar op los lieg,
 Daar heb ik best een bedoeling mee,
 Namelijk de mensen aan het lachen te maken en leuk te zijn.
 Enkel en alleen uit wantrouwen ga ik zo tekeer!
 Als jongen was ik al een klaploper.
 In het diepst van mijn hart ben ik een gek.
 Maar daar staat tegenover dat ik in God geloof.
 Beledig ik u?

ZOSIMA Geneert u zich niet, doe alsof u thuis bent.

KARAMAZOV Doen alsof ik thuis ben?

Leermeester, wat moet ik doen om het eeuwig leven te krijgen?

ZOSIMA U weet zelf heel goed wat u moet doen.

U heeft verstand genoeg: geeft u niet over aan dronkenschap, slaat u geen vuile taal uit, geeft u niet over aan de wellust en zeker niet aan geldzucht. En op de eerste, op de allereerste plaats: liegt u niet.
 Wie voor niemand meer respect heeft kan niet liefhebben, en wie niet meer kan liefhebben, wil zich op andere manieren vermaken en bezighouden, hij geeft zich over aan hartstochten, aan grove wellust en vervalt in zijn ondeugden tot zwijnerij, en dat alleen maar vanwege die onophoudelijke leugen tegenover anderen en zichzelf. Wie tegen zichzelf liegt, voelt zich ook het snelst gekwetst. Want het is soms best prettig om gekwetst te zijn, nietwaar?

KARAMAZOV De spijker op de kop.

Ik vind het prettig om gekwetst te worden. Wat hebt u dat mooi gezegd, zo had ik het nog nooit gehoord. Ik vind het niet alleen prettig maar ook vaak mooi om gekwetst te zijn; dat bent u nog vergeten, grote starets, mooi! En ik heb gelogen, gelogen, mijn hele leven lang, iedere dag en ieder uur. Zo waarlijk ben ik de leugen en de vader van de leugen!

IVAN (*onderbreekt hem*).

Vader, ik zou wel een cognacje lusten.

(Karamazov haalt een zakflacon tevoorschijn, geeft die aan Ivan, die hem na een korte aarzeling teruggeeft. Tenslotte neemt Karamazov zelf een lange slok.)

EEN MONNIK (*tegen Ivan, vals, met een schuin oog naar Zosima*).

Ivan, wat was dat?

Dat artikel in de krant dat je laatst hebt geschreven.

Over de scheiding tussen Kerk en staat?

IVAN De Kerk moet niet een afgebakend hoekje in de staat vormen.

De staat moet juist in de Kerk opgaan,
anders ontstaat er chaos.

Want als God niet bestaat, is er geen moraal.

EEN MONNIK Dus de staat verdwijnt en de Kerk wordt tot staat gepromoveerd!

IVAN Nee. De staat gaat op in de Kerk en wordt Kerk over de hele wereld.

EEN MONNIK Dus een ideaal:

Oorlogen, diplomaten, bankiers en dergelijke verdwijnen.

Het lijkt wel socialisme.

IVAN De staat is heidens en onmenselijk.

Zij straft maar laat het geweten van de misdadiger ongemeoid.

Maar als de misdadiger Gods wet overtreedt, verliest hij het eeuwig leven.

En dat is het ergste wat hem kan overkomen.

Ik beweer dat de mens de mensheid van nature niet liefheeft.

Als er al liefde op aarde bestaat, komt dat

omdat de mensen geloven in de onsterfelijkheid.

Op eigen kracht kan de mens niet goed zijn, ook niet

uit liefde voor die zogenaamde vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Als je bij de mens het geloof in de onsterfelijkheid vernietigt,

zal niets meer amoreel zijn, alles zal zijn toegestaan.

Er is geen deugd als er geen onsterfelijkheid is.

(DIMITRI komt aanstormen. Tegen zijn vader.)

DIMITRI Waar is Groesjenka, ellendeling?

IVAN (*tegen Zosima*).

Als de mensheid niet meer in God en de onsterfelijkheid van de ziel gelooft,
blijft er alleen meedogenloos egoïsme over als de beste uitweg uit zijn
situatie.

DIMITRI Pardon, hoor ik het goed?

«Meedogenloos egoïsme is de beste uitweg uit de situatie van de goddeloze»?

Dat zal ik onthouden.

ZOSIMA Meent u dat?

Is dat het gevolg wanneer de mens niet meer in de eeuwigheid gelooft?

IVAN Ja.

Er bestaat geen deugd als er geen beloning in het hiernamaals is.

ZOSIMA Gezegend bent u als u dat gelooft ...

KARAMAZOV

Goddelijke en allerheiligste Starets!

(Wijst naar Ivan.)

Dat is mijn zoon, mijn innig geliefde vlees, mijn eerbiedwaardige zoon!

En die andere zoon, die zojuist is gekomen, Dimitri, tegen wie ik bij u mijn recht zoek, is mijn onwaardige zoon. Oordeelt u nu en verlos mij!

ZOSIMA Waarom praat u als een idioot en beledigt u uw naasten?

KARAMAZOV Iedereen beschuldigt me, iedereen!

Ze beschuldigen me ervan dat ik geld van de kinderen achterover heb gedrukt. Hij heeft zijn hele erfenis er doorheen gejaagd en nog veel meer. Nu staat hij me naar het leven.

DIMITRI Wat een komedie.

Ik wist het, toen ik hierheen liep.

(Hij maakt een buiging voor Zosima.)

Neemt u mij niet kwalijk. Smerdjakov, de bastaard, beweerde dat de afspraak om 1 uur was vastgesteld.

Eerwaarde, u bent bedrogen.

Mijn vader is enkel uit op een schandaal.

Hij is mij nog 28 duizend roebel schuldig.

Die heeft hij van mijn arme moeder gestolen.

KARAMAZOV Dat geld was van mij. Ze was mijn vrouw.

DIMITRI Ik vraag niet om haar volledige nalatenschap, heilige vader.

KARAMAZOV Toen ik je de laatste zesduizend gaf,

heb je getekend dat je afzag van alle aanspraken.

Al het geld dat ik je daarna gaf, heb ik je geleend

en je zult het terugbetalen. Ik heb de schuldbekentenissen.

DIMITRI Die heb je doorgespeeld aan een andere partij.

Je wilt me in de gevangenis laten gooien en

zelf je handen in onschuld wassen.

KARAMAZOV Eerwaarde, luistert u.

Hij is verloofd met een jongedame van heel goede huize.

Katerina, de dochter van een kolonel.

Zij is hier en wacht op hem.

Terwijl hij Groesjenka, een plaatselijke schone, het hof maakt!

Maar die plaatselijke schone is een onneembare veste!
 Dimitri wil die veste met een gouden sleutel openmaken.
 En daar heeft hij mijn geld voor nodig!

DIMITRI Houd je bek!

Je bent jaloers, omdat je zelf een oogje op haar hebt.
 Ze heeft me alles verteld! Ook over die schuldbekentenissen!
 Vieze geile oude man, smerige komediant!

KARAMAZOV Jij wilt die Katerina aan je broer verpatsen,
 als hij jou een deel van de bruidsschat toeschuift!

ALJOSJA Papa, u moet zich doodschamen!

DIMITRI Waarom leeft zo'n man!

KARAMAZOV Hoort u die vadermoordenaar, eerwaarde?
 Oordeelt u nu en verlos mij!

(De Starets Zosima loopt naar Dimitri. Hij valt vlak voor hem op zijn knieën en maakt een diepe buiging voor zijn voeten, waarbij hij met het voorhoofd de grond raakt. Moeizaam komt hij weer overeind, geholpen door de toegeschoten Aljosja.)

ZOSIMA Vergeef me!
 Vergeef me allemaal!

DIMITRI *(staat een ogenblik doodstil).*
 O God!
(Rent weg.)

KARAMAZOV Waarom ging hij op de knieën, is dat symbolisch?
 Aljosja? Aljosja!
(Tegen Ivan die hem meetrekt.)
 Die jongen gaat niet in het klooster.
 Hij woont voortaan bij mij.
 Aljosja ...?
 Vergeet je matras niet! *(Af.)*

MONNIK *(tegen Aljosja).*

Dat kan nog een mooi treffen worden tussen je vader en je broer als ze zo doorgaan. Die ouwe is ook gek van Groesjenka, het kwijl loopt hem al uit zijn bek als hij alleen maar naar haar kijkt. Hij heeft het te pakken als een krolse kater.

(ALJOSJA en pater ZOSIMA alleen.)

ZOSIMA Je ziet, jouw plaats is niet hier.
 Daar ben je meer nodig.
 Daar is geen vrede.
 Ga daar bedienen en doe wat je moet doen.

Als de duivel in hen vaart, lees dan een gebed.
(*Aljosja huivert. Hij pakt zijn kussen en matras.*)
Laat me nu alleen.
Ik moet bidden.
Sta je broers bij.

ALJOSJA Ja, mijn broers richten zich te gronde.
Mijn vader ook. Zo zijn de Karamazovs,
aards en onstuimig.
Wellustelingen, geldwolven en idioten.
En ik ben ook een Karamazov ...
Ik ben een monnik, een monnik!
Ben ik een monnik?
Misschien geloof ik wel helemaal niet in God.